

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ ПАРАДИГМ У МЕЖАХ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Петрушенко Вікторія¹

¹Доктор медичних наук, професор, Вінницький національний медичний університет імені М.І.Пирогова, м. Вінниця (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9255-403X>

UDC: 159.9:34

АНОТАЦІЯ

Передумови. Початок формування юридичної психології як окремої галузі знання датується кінцем XIX століття, зокрема за рахунок розвитку та впливу клінічного та експериментального напрямків у психології. Імплементація знань з цих галузей поступово сприяла формуванню двох юридико-психологічних парадигм: клінічної та антропологічної.

Мета. Визначити теоретичні засади формування антропологічної та клінічної парадигм в юридичній психології, зокрема притаманних для них понять, теорій та концепцій.

Методи. Структурно-функціональний метод був використаний з метою визначення основних теоретико-методологічних засад формування антропологічної та клінічної парадигм в юридичній психології. Історико-порівняльний метод допоміг співставити та диференціювати історичні умови та відмінності у процесі формування двох досліджуваних юридико-психологічних парадигм. Системний метод дав змогу застосувати принципи парадигмального підходу до розвитку науки авторства Т. С. Куна до еволюції юридико-психологічного знання.

Результати. Вказано відмінність у трактуванні об'єкту та предмету дослідження юридичної психології, диференційовано розуміння теоретичних засад психології права представниками антропологізму та клініцизму. Конкретизовано вплив напрямків біхевіоризму та когнітивізму на розвиток перших парадигм в юридичній психології. У статті розглянуті ідеї таких теоретиків як Ч. Ломборозо, В. Вундт, Г. Гулотта та Р. Ваймер, що детермінували формування теоретичних засад юридичної психології та появу в ній перших наукових парадигм.

Висновки. Основні засади клініко-кримінологічного вчення Ломборозо сприяли виникненню першої парадигми в юридичній психології – клінічної. Йому протиставлено вчення та ідеї Вільгельма Вундта, яка зорієнтувала представників клініцизму рухатись в соціально-психологічному напрямку, що в подальшому посприяє зміні клінічної орієнтації на антропологічну та матиме вплив на формування напрямку екзистенційного гуманізму і соціального контекстуалізму в юридичній психології.

Ключові слова: юридична психологія, парадигма, антропологічна парадигма, клінічна парадигма.

ВСТУП

Італійський правознавець і психолог Гульєльмо Гулотта (нар. 1939) акцентував, що юридична психологія утворює «міст поміж психологією та правом», на всій протяжності

котрого відбувається принципова епістемологічна дія – скорочується відстань від феномену соціально-правової поведінки до позитивної юриспруденції. Фундаментальна праця Г. Гулотти «La psicologia giuridica» пропонує

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com

Copyright: © Viktoriia Petrushenko

This is an Open Access journal. This work is licensed under a **Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)**.

Link: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

вважати означений епістемологічний процес моделюванням специфічного юридико-психологічного способу мислення. Врешті-решт, епістемологія якраз і спеціалізується на розгляді знання як структурно-функціональної моделі, що має зміст, зовнішні та внутрішні елементи, системні зв'язки з іншими абстрактними субстанціями. По суті, епістемологічне бачення Г. Гулотти є імпліцитною парадигмою (Gabriel, 2023). Його визначення ґрунтується на дискурсивних тлумаченнях, генетично близьких ідеям Ганса-Георга Гадамера (1900-2002) (Gadamer, 1975) та Моріса Мерло-Понті (1908-1961) (Merleau-Ponty, 1945). Схожим чином розвивав імпліцитні уявлення про парадигмальні прояви наукових студій також завідувач кафедри історії систем мислення Коллеж де Франс Мішель Фуко (1926-1984) (Foucault, 1994). Проте найбільший внесок в розробку ідей, дотичних тезі про імпліцитну парадигмальність, безсумнівно належить філософу-екзистенціалісту та психологу Мартіну Гайдеггеру (1889-1976). Перші прояви гайдеггерівського бачення парадигмальності психології та правознавства унаочнюються вже в його дисертації на здобуття ступеня «доктора філософії» із характерним заголовком – «Die Lehre vom Urteil im Psychologismus» («Вчення про судження в психологізмі») (Heidegger, 1914; Heidegger, 1927).

Маємо на увазі передусім трансформацію криміналістичних методів, запровадження революційних інновацій у системі оперативно-розшукової справи. Подібні інноваційні аспекти криміналістичної та судово-експертної діяльності вплинули на якісну ознаку юридичної психології, що домінувала до останнього

часу – прикладну орієнтацію дослідницької сфери (Alker, 2022; Reineke, et al., 2023). На противагу класичним юридико-психологічним працям і лекційним курсам XIX – початку XX ст., сфера зацікавлень юридичних психологів останніх десятиліть XX ст. змістилася в напрямках деполітизації і праксеологізації. Юридична психологія почала розглядатися в радикально інакшому епістемологічному полі, що, однак, не виключало превалювання парадигмальності, а навпаки посилювало його (Catello, 2022).

Головною **метою** дослідження є визначення теоретичних засад формування антропологічної та клінічної парадигм в юридичній психології. Відповідно до мети дослідження був поставлений ряд **завдань**. По-перше, диференціювати основні підходи до визначення об'єкту та предмету юридичної психології. По-друге, визначити теоретико-методологічні засади формування клінічної парадигми у психології права. По-третє, сформувати основні умови переходу юридико-психологічного знання у соціально-орієнтовану площину в контексті соціально-антропологічного повороту.

Основною **концепцією** статті є постулювання автором антропологічної та клінічної юридико-психологічних парадигм як теоретичного базису для становлення психології права як окремої галузі знання, а також для формування послідовних парадигм в юридичній психології (біхевіористської, когнітивістської, соціально-контекстуальної).

Науковою проблематикою даного дослідження є визначення чітких критеріїв початку розвитку юридичної науки, як незалежної

галузі знання та формування її основних теоретико-методологічних законів в контексті міждисциплінарного розвитку. Відповідно, **дослідницька прогалина**, яка робить це дослідження актуальним – це відсутність систематизованої періодизації розвитку юридичної психології, як окремої галузі. **Авторський науковий внесок** полягає в систематизації наукового юридико-психологічного знання кінця XIX-початку XX століття, зокрема запозиченого в галузях кримінології та загальної психології. Це допомогло виокремити дві першопочаткові парадигми юридичної психології: антропологічну та клінічну, спираючись на ідеї класичних та більш сучасних авторів.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ

Стаття розкриває досліджувану проблематику в контексті парадигмального підходу до історії науки Томаса Семюеля Куна, що дало змогу за основними критеріями наукової парадигми визначити формування окремого юридико-психологічного підходу. Відповідно до цих критеріїв, основоположними для психології права визначені антропологічна та клінічна парадигми, які узагальнюють основні тенденції розвитку юридико-психологічного знання в кінці XIX – на початку XX століття. Для досягнення мети дослідження використовувалися наступні методи: системний, структурно-функціональний та історико-порівняльний.

Системний метод був використаний для встановлення міждисциплінарного зв'язку різних елементів наукового знання, які формують поле досліджень юридичної психології для характеристики закономірностей визначення об'єкту та предмету даної наукової

дисципліни.

Структурно-функціональний метод став в нагоді для визначення теоретико-методологічних засад формування перших парадигм в юридичній психології, їхнього зіставлення та визначення основних елементів, а також складових загальнопсихологічних напрямків, які були імplementовані в юридико-психологічну галузь.

Історико-порівняльний метод знадобився для зіставлення історичних передумов, причин появи та розвитку клінічної та антропологічної парадигми у юридичній психології, а також для конкретизації основних історико-соціальних процесів, які впливали на моделювання тогочасних вчень.

Серед актуальних публікацій за останні п'ять років варто відзначити авторів, які займаються проблематикою історичного розвитку юридичної психології (Benítez, 2022; Nevelska-Hordieieva et al., 2021), характеристики клінічної (Millán, 2023; Rose, & Maylea, 2023) та антропологічної (Madadin et al., 2022; Alloul, 2021; Glenney, 2023; Licata, et al., 2021) парадигм, а також аналізу ідей мислителів, які стоять у витоків юридико-психологічної проблематики (D'amico, 2022; Diriwächter, 2021; Schleim, 2022; Foschi & Romano, 2022; Ciliberti et al., 2018; Di Caterino, 2023; Orlandi, 2023; Orrù, 2023; Staley, 2021; Mayoral, 2023).

Обмеження дослідження. У статті проаналізовані праці дослідників, які вважаються основними теоретиками наукових витоків юридичної психології. Зокрема були використані ідеї з праць з експериментальної психології Вундта і соціально-психологічні концепції Ломброзо, а також було проаналізовано

висвітлення юридико-психологічної епістемологічної генези більш сучасними науковцями: Робертом Ваймером та Гульєрмо Гуллою. Однак стаття детально не розглядає вплив інших парадигм загальної психології на психологію права, зокрема біхевіоризму (ідеї Вотсона та Скіннера) та психоаналізу (Фрейд, Юнг). Таким чином, біхевіористські та психоаналітичні концепції, які можуть бути залучені до проблематики юридичної психології, в даній статті не розглядаються.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перед розглядом розвитку антропологічної та клінічної парадигм в юридичній психології варто виокремити основні критерії визначення конкретного напрямку в психології права в якості наукової парадигми. Спираючись на парадигмальне вчення Томаса Куна, а також на особливості розвитку юридико-психологічного знання можна визначити наступну закономірність: постійними складовими в структурі наукової парадигми як системи переконань в юридичній психології (в першу чергу антропологічній та клінічній) виступають **такі елементи**: направляюча ідея, принципові цінності, ціннісні установки, специфічні методи та їхня соціальна значущість (Kuhn, 1962). Отож, при розгляді особливостей розвитку юридичної психології, зокрема в контексті доробку мислителів XIX-XX століття, які ляжуть в основу юридико-психологічних парадигм варто звертати увагу на дані показники (критерії).

Обидва класики юридико-психологічної думки (італієць Г. Гулотта й німець Р. Ваймар) демонструють радикальні розходження в можливих підходах щодо визна-

чення об'єкта, предмета, мети і завдань юридичної психології як науки. Якщо перший схильний включати в юридико-психологічні межі всі питання, що так чи інакше перебувають на академічному перехресті правознавства й психології (Gulotta, 2002), то другий категоричний у своєму погляді на детермінацію юридичної психології студіюванням когнітивних передумов процесу судочинства (Weimar, 2008). Одразу зауважу, що це радикальне розрізнення поміж двома тлумаченнями має надважливе значення для подальшого екскурсу пануючими парадигмами психолого-юридичного знання.

Представником деполітизованого і праксеологізованого юридико-психологічного дискурсу став знаний німецький правник і психолог Роберт Ваймар (1932-2013). Хоча з посеред його принципів студій прийнято виокремлювати працю «Psychologische Strukturen richterlicher Entscheidung» (Weimar, 1996), але також варто акцентувати більше уваги на зосередженій у парадигмальній площині книзі – «Einheit und Vielfalt der Rechtstheorie» (Weimar, 2008). В останній праці професор юридичної психології Роберт Ваймар активно полемізує з різноманітними групами та школами науковців-юристів про засадничі аспекти «єдності та розмаїття у теорії права». Він підкреслив, що глибинний взаємозв'язок права та психологічних наук повинен розглядатися через призму теорії особистості, звернув увагу вчених на прикладну цінність «нейроповороту» в юридичній діяльності» (Weimar, 2008). Незважаючи на те, що Роберт Ваймар завжди позиціонував себе прибічником континентальної системи права, йому

все ж належить визначення юридичної психології як наукового напрямку, що досліджує психологічні особливості прийняття судового рішення. Відтак, Ваймар схиляється до того, аби юридичні психологи вивчали передусім мислення судді та психологічні засади феномену суддівства (Weimar, 2008).

Оцінка Р. Ваймара дозволила адептам праксеологізованої юридичної психології піти набагато далі. В цілому, ваймаріанський підхід показав себе доволі результативним у юридичній науці країн із англосаксонською системою права, де сам по собі правовий прецедентний принцип дозволяє судді не тільки тлумачити, але й творити закон. Отже, послідовники професора Ваймара визначають юридичну психологію науковою дисципліною, зосередженою навколо вивчення суддівської поведінки (передусім мислення та інтепретативних здібностей суддів). (Abdellaoui & Niang 2022; Crow & Goulette, 2022; Berens, et al., 2023).

Справді, авторські підходи Г. Гулотти і Р. Ваймара, що здобули собі достатню кількість академічних прихильників, мають всі риси парадигмальності. (Хоча, безсумнівно, для творення цілісної парадигми точно не достатньо монографічної спадщини одного-єдиного науковця). Безперечно, в працях Р. Ваймара парадигмальне бачення юридичної психології має вже експліцитну природу, так як німецький учений приділив багато часу і таланту пошукам «рамки, фреймів, концептів», на які повинні опиратися юридичні психологи для проведення фахового й неупередженого аналізу судочинства (Weimar, 2008). Що цікаво, Р. Ваймар навіть відмовляється від психолого-юридичних оцінок феномену пра-

восуддя на користь судової практики як інституціоналізованого прояву «пошуків істини» (Weimar, 1996). В цьому з ним різко розходиться Г. Гулотта, що бодай імпліцитно, але шукає «рамки осмислення» в усій широкій сфері правосуддя та прагне піддати психолого-юридичному препаруванню навіть сам феномен держави (звісно, цілковито юридичний за своєю сутністю) (Gulotta, 2002).

Марко Єзекія Ломброзо, відомий у літературі як Чезаре Ломброзо (1835-1909), походив із заможної родини єврейського походження. Ще в юнацькі роки він активно цікавився філологією та археологією, згодом зосередив свої студії на медицині. Незважаючи на доволі широку географію студентства, Ч. Ломброзо здобув диплом лікаря на медичному факультеті Павійського університету (1858 р.). Свою кар'єру він розпочав 1859 р. у сфері військової хірургії, що надала майбутньому вченому великий пласт життєвих спостережень. Не дарма в італійському військово-медичному середовищі було розповсюджено твердження про «хірургію» як «школу життя». Саме у своїй практиці Ч. Ломброзо зустрівся з низкою «злочинних» типів особистості, класифікації котрих (звісно, не цілком успішній) він присвятив подальший науковий шлях (Turvey, 2022).

Польова військово-хірургічна робота надала лікарю перманентний доступ до трупів загиблих, внаслідок чого він почав досліджувати елементарні фізико-антропологічні ознаки. Поступово ерудований хірург став залучати до своїх статистичних досліджень й анатомічних порівнянь також поранених бійців. У подальшому він оперував низку злочинців, під

час розтину котрих почав збирати відомості про «антропологічні аномалії». (Arford & Madfis, 2022). Зрештою, поняття «аномалія» стало центральним у новонародженій кримінально-психологічній концепції Ломброзо. Відзначу, що фізико-антропологічна «аномалія» Ломброзо в подальшому стала одним із джерел тлумачення «аномалій» у соціальній антропології. На думку італійського лікаря та його послідовників, «аномалія» відображала певну анатомо-фізіологічну невідповідність загальноприйнятому на тій чи іншій території фізико-антропологічному типу людини. Відповідно, носії низки аномалій у лицевій будові, як і загалом у будові черепа, мають визнаватися «злочинними типами особистості» (Jones, 2020; Ciliberti, et al., 2018).

Ломброзіанство визнавало аномаліями не лише специфічні анатомічні риси, але також низку психоемоційних проявів, таких як «вроджена нечутливість», «схильність до афектації», «патологічна брехня». В сучасних умовах доволі неоднозначним видається твердження Ч. Ломброзо з приводу обов'язкової приналежності до «злочинного типу особистості» осіб із татуваннями. Однак, у подальшому галузь кримінології сприйняла низку методологічних вказівок Чезаре Ломброзо, використовуючи його поняття про «особливі прикмети злочинця».

В 1866 р. Ломброзо перемістив свої акценти на науково-педагогічну роботу, обіймав посаду екстраординарного лектора в своїй альма-матер (Павійський університет). У цей період часу він працював над вивченням проблеми співвідношення геніальності та божевілля, а також опублікував монографію «*L'uomo bianco*

e l'uomo di colore. Letture sull' origine e le varietà delle razze umane» (1871). Втім, остання праця дуже швидко перетворилася на політичний символ найбільш радикального расизму, що почало відвертати від самого Ломброзо багатьох демократично налаштованих італійських інтелектуалів (Almeida-Filho, et al., 2023). Тим не менше, сам хірург і викладач наголошував, що не бажає приховувати не тільки своїх суспільно-політичних вподобань, але й радикальних психологічних оцінок тодішнього італійського суспільства (Houck & Siegel, 2010).

Перманентна наукова робота Ломброзо зазнала нової методологічної трансформації, коли у 1871 р. його призначили на посаду директора психіатричної лікарні міста Пезаро. З того часу Ломброзо активізував свою експертну роботу та, що особливо важливо, виступав судовим експертом під час розгляду кримінальних справ (Ashwal, 2021). У процесуальних рамках, Ломброзо виявився одним із перших вчених у галузі ментального здоров'я, що професійно займався визначенням осудності звинувачених у скоєнні злочинів. Окрім того, лікар та вчений уперше поставив питання перед правоохоронними органами про перетворення судово-медичної експертизи на обов'язковий елемент кримінального слідства (Ciliberti, et al., 2020).

Наукові публікації Ломброзо з питань діагностики, статистичної оцінки та лікування шизофренії, епілепсії, маніакальних станів, а також адикцій (передусім алкоголізму) виявилися фундаментом для зародження італійської школи кримінології (відома також як «антропологічна школа кримінального права»)

(Freire, et al., 2022). Знаковою стала публікація в 1876 р. першого видання монографії Ломброзо «L'Uomo delinquente» (Lombroso, 1876).

Заголовок програмної книги ломброзіанства означає буквально «людина-порушник». Автор зосередив свої рефлексії навколо власної теорії про вроджені кримінальні схильності людей (delinquente nato – вроджена делінквентність). Він типологізував так званих вроджених злочинців, випадкових злочинців, емоційних злочинців (Gonzalez-Tapia, et al., 2017). Особливої уваги заслуговує також поняття «криміналоїд», що в системі координат Ч. Ломброзо визначає людину, схильну використовувати злочинні методи задля досягнення високого положення в суспільстві. Однак, така людина не проявляє дегенеративних схильностей, ідентичних іншим типам вроджених злочинців (Knepper, 2022; Di Caterino, 2023).

Того ж таки 1876 р. Ломброзо був обраний професором судової медицини та соціальної гігієни Туринського університету. Після низки нових програмних монографій, у 1896 р. дослідник став також професором психіатрії, а з 1906 р. рахувався на посаді «професора кримінальної антропології» (Ashwal, 2021). Відповідно, доробок Чезаре Ломброзо вплинув не тільки на зародження і структурування кримінальної антропології як окремої дисципліни, але й на інституціоналізацію нового напрямку. Кафедра кримінальної антропології Туринського університету виявилася найголовнішим осередком юридико-психологічних студій на межі XIX-XX ст. (Sylvester, 2022).

Незважаючи на широту наукових інтересів, новаторські підходи та щире зацікавлен-

ня проблемами психіатричного обґрунтування феномену злочинності, погляди Ломброзо перебували під пильною увагою опонентів-раціоналістів. Ломброзіанство зазнавало нещадної критики з боку ліберально-демократичних теоретиків, хоча і підтримувалося рядом політиків націонал-консервативного спрямування (говорю тут не тільки про тодішнє Італійське королівство, але й про інші європейські держави, де дискусії з приводу кримінології та пенології ставали все більш запеклими). Врешті-решт, ідеї Ломброзо були остаточно піддані осуду як расистські, так як використовувалися німецькими нацистськими авторами в 1930-1940-х рр (Maxwell, 2022). Окрім того, не слід забувати, що ломброзіанство потерпіло наукову поразку в протистоянні потужним соціалістичним концепціям, надзвичайно поширеним в Італії та Франції в середині XX ст (Cullen & Gilbert, 2013).

З іншого боку, на думку Вільгельма Вундта, право є проявом субстанції «народного духу» (Volksgeist), а отже, напрям психології права повинен знаходитися в річищі Völkerpsychologie. Сьогодні цей напрямок можна асоціювати з предметним полем етнічної психології (або, ширше, етнокультурної психології). Фундатор академічної психології та психофізіології Вундт переконував, що в основі психологічних засад правової свідомості полягає діалектичний процес руху суспільства назустріч публічним інституціям (передусім державі) та динамічного зближення публічних інституцій (головним чином, держави) зі суспільством (Jüttemann, 2023). Початково місцем взаємодії «держави» і «суспільства» теоретик вбачав якраз суспільну мораль. Однак, на заве-

ршальному етапі своєї діяльності, Вундт почав частіше звертатися до категорій правової свідомості та усвідомлення правових норм. Відповідно, суспільна мораль виконувала базисні функції для правової свідомості. З іншого боку, завдання державного апарату, на думку Вундта, полягає в структуруванні правової свідомості та контролі над мораллю. Будь-яка держава може бути визнаною успішною тільки тоді, коли вона зосереджено працює на консервації традиційних форм суспільної моральності. Саме в площині моралі Вундт вбачає побутування соціальних, економічних і політичних традицій (Rodax, et al., 2023).

Організуючи низку солідних психофізіологічних студій, Вундт отримав можливість критикувати ключові прояви вищої нервової діяльності людини. З огляду на їхнє превальвання в площині індивідуальної психології, Вундт першим обґрунтував наявність соціально-психологічних емоцій (Wundt, 1880) та, особливо, соціально-психологічних установок (Fierro & de Freitas Araujo, 2020). Водночас, йому належить спроба культурно-історичного аналізу морально-правових установок низки європейських етнокультурних груп, серед яких автор постійно виокремлював «германців» як сукупність германомовних народів. Врешті-решт, праці Вільгельма Вундта справили визначальний вплив на зародження контроверсійних націоналістичних теорій серед патріотично налаштованих німецьких інтелектуалів (Jovanović, 2021).

Вільгельм Вундт, автор «Психології народів» («*Völkerpsychologie*») у десяти томах, зробив найбільший внесок у сфери загальної та соціальної психології особливо психології

мас і спільнот. Обґрунтувавши засади інтроспективної психології, а також розробивши найперші методологічні схеми для досліджень, Вундт немало уваги присвячував психологічним засадам людської волі, а також проблемам моральної відповідальності за скоєні вчинки (в тому числі, йшлося про правові проступки) (Anduaga, 2023). Вслід за німецькими філософами-ідеалістами І. Кантом і Г.-В.-Ф. Гегелем, психолог Вундт розглядав право як систему загальнообов'язкових норм, встановлених і санкціонованих державою; породженням суспільної моралі (Wundt, 1904). Отже, для того, щоб осмислити психологію правових відносин, на думку Вундта, слід було би спочатку визначити засади еволюції моралі.

Авторський напрямок *Völkerpsychologie* дозволив Вундту звернутися до культурно-історичного детермінізму відмінностей виховання та суспільної моралі в різних етнокультурних групах (Kim & Kim, 2023). Відтак, завдяки Вундту юридична психологія вже невдовзі набула соціальної специфіки, що зорієнтувала adeptів клінічної парадигми в бік кримінологічних та соціально-психіатричних студій, тоді як перші adeptи антропологічної парадигми перебували в соціологічній науково-дослідній площині.

ОБГОВОРЕННЯ

В оцінці понять «норма» і «патологія», найбільш комплексними та інтегративними парадигмами є антропологічна та клінічна. Саме вони впродовж XIX-XX ст. спершу імпліцитно, а від другої половини XX ст. вже цілком експліцитно, визначили теоретичні засади для психолого-юридичних студій, незалежно від інтерпретації дослідницького предмета від-

повідної дисципліни. Втім, перш ніж переходити до подальшої реконструкції сучасного стану обох парадигм, потрібно з'ясувати семантичні риси поняття «парадигма», філософські критерії «парадигм», розтлумачити похідне від «парадигми» поняття «парадигмальність», а також охарактеризувати історичні шляхи становлення ключових парадигм у тісному зв'язку з іншими напрямками філософії та психології права (Aylward & Cronjé, 2022). При цьому, треба пам'ятати: джерелом для появи психології права в умовах процесу диференціації дисциплін середини XIX ст., стала філософія права. В контексті юридичної психології, надзвичайно важливим залишається і той факт, що психологія та соціологія права не тільки мали спільне коріння, але й початково розвивалися в єдиному теоретико-методологічному річизні (Davey, 2022).

Втім, незважаючи на багато ультраконсервативних тенденцій, покладених у фундамент нормально-наукової фази як детермінованого парадигмою періоду, саме в цій фазі вчені займаються різною «збиральницькою» діяльністю, а також проявляють своє мистецтво дедуктивного розумування. В рамках парадигми та на її основі, з посиленнями суто на її цінності та супутні факти, здійснюється робота з уточнення теорій, накопичення знань, вдосконалення методичного забезпечення. Така догматизація та ритуалізація авторитетів, яку зберігає кожна наукова парадигма, має неабияку вагу для стимулювання освітнього процесу. В будь-якому разі, викладання має історичну схильність до парадигмальної зумовленості, оскільки кожна діяльність з накопичення фактів вимагає системного шаблону, що успі-

шно реалізовується саме науковою парадигмою (Kuhn, 1961).

Втім, наукові звершення («наукові революції») завжди є наслідком незгоди з авторитетами (за Т. С. Куном), а також з'являються в результаті посилення конкурентного потенціалу в академічному середовищі. Відтак, аби зародилося справедливе прагнення не погоджуватися з авторитетом попередників і сучасників, скептичний академічний учений мусить відкинути засадничі для пануючої наукової парадигми цінності, факти, методи тощо. При цьому, це прагнення так само реалізується за підсумком «збиральницької» роботи з накопичення фактів і відомостей (Hilton, et al., 2023).

Названий мною «збиральницьким» процес безперервного накопичення фактів, притаманний «нормальній науці» поступово трансформується в дуалізм збирання фактів-підтверджень наукової парадигми та фактів-аномалій, орієнтованих на опозицію науковій парадигмі. Наслідком перенакопичення фактів-аномалій якраз і є «наукова криза». Як і домінування тих чи інших наукових парадигм, наукові кризи є періодичними та обов'язковими для історії людства. З цим твердженням важко дискутувати, але, водночас, треба відзначити потребу кращої хронологічної адаптації філософсько-наукознавчих побудов з приводу «наукових криз» із більш широкими кризами – соціально-економічними, соціально-культурними, соціально-політичними. Зрештою, наукова криза неможлива без детермінуючої її саму суспільної кризи з усіма супроводжуваними елементами – руйнуванням традиційного соціального ставлення до авторитетів,

знищенням традиційних соціальних і, вужче, політичних та правових інститутів, принципів ринкових відносин (Krüger, 2021; Francq, et al., 2023).

Так чи інакше, але твердження, начебто кожна наукова криза є простим наслідком колекціонування аномалій у тій чи іншій сфері не відповідає реаліям усупільнення наукової діяльності, в яких суспільство ґрунтується на науці, тоді як наука виступає формою не тільки соціального контролю, але й контролю над суспільством.

Як зауважувалося, направляюча ідея (чи група таких ідей) є метою наукової парадигми, що коротко анотує проспект подальших досліджень. Послугуючись термінологією неокантіанця Вільгельма Віндельбанда (1848-1915), у змісті цього поняття закладено «ідеографічну» складову юридичної психології. Продовженням парадигмальної ідеографії виступають принципові цінності, що не є парафразом звичного набору етичних або моральних правил, але виконують роль галузевих цінностей, безпосередньо пов'язаних із державою та правом (Windelband, 1904; Goldberg, 2023). Саме так генеруються ціннісні установки, що мають імперативну природу та визначають безпосереднє коло наукових зацікавлень адепта парадигми. Досягнення установлених завдань стає можливим завдяки специфічним методам. Тут зауважу, що концепт «специфічних методів» означає не стільки існування якихось партикулярних методичних підходів і прийомів пізнання, скільки спосіб (часто герменевтичний, рідше – феноменологічний) інтерпретації вже існуючих методологем. Натомість елемент «соціальної значущос-

ті» означає прийняття всіх попередніх концептів (від направляючої ідеї до специфічних методів) певним соціально-активним колом науковців (Bonifaci, 2023). Зрештою, як відомо, саме ті наукові дисципліни стають «модними» в суспільстві, адепти котрих демонструють найбільше суспільної активності та частіше схильні заявляти про себе в інформаційному просторі. Безперечно, такі заявки, як і феномен соціальної моди, не обов'язково свідчать про справді важливу роль такої дисципліни. В цьому контексті, мірила впливу та якості радикально диференційовані.

Ряд сучасних досліджень розглядає антропологізм та клініцизм як окремі напрямки, радше ніж конституюючі парадигмальні підходи всередині юридичної психології. Наукові праці розглядають впливи антропології та клініцизму на психологію права, без прямої інтеграції цих двох напрямків, описуючи їх окремо. Антропологія та клінічна психологія розглядаються суто як відокремлені дисципліни, що опосередковано впливали на розвиток психології права уже після її становлення, як окремої дисципліни (Glenney, 2023; Madadin et al., 2022; Chieffo, 2023). Натомість дана стаття присвячена детальному обґрунтуванню впливу антропологізму та клініцизму на формування предмету юридичної психології та загального її становлення.

ВИСНОВКИ

Історія юридичної психології на початковому етапі тісно пов'язана з діяльністю двох високоерудованих лікарів – Вільгельма Вундта (1832-1920) і Чезаре Ломброзо (1835-1909). Саме наявність в обох університетських дипломів і наукових ступенів за спеціальністю

«медицина» дозволяє справедливо визначити першу парадигму психології права як «клінічну». Водночас, не слід забувати, що першою спеціалізацією В. Вундта була фізіологія (Diriwächter 2021), а Ч. Ломброзо спочатку був хірургом, а згодом викладав і практикував психіатрію (Ashwal, 2021). Однак, В. Вундт наприкінці життя повністю перейшов у галузь етнокультурної психології, започаткувавши крос-культурні студії та постулюючи цінності ідеології націоналізму, тоді як Ч. Ломброзо після 1876 р. зосередився на понятійному апараті так званої «кримінальної антропології». Його адепти досі титулюють італійську школу кримінології як «антропологічну школу кримінального права», що в контексті інтеграції антропологічної та клінічної парадигм юридичної психології видається доволі прикметним фактом (Ogù, 2023).

Наукова парадигма має тенденцію до злиття з догматизованою системою переконань, що розкривається низкою загальноприйнятих і науково обґрунтованих соціокультурних цінностей, методологічних підходів та гносеологічних прийомів, шаблонних технік студіювання наукової проблеми, повторюваними практиками соціалізації наукової спільноти (Kuhn, 1961), а також закономірною соціопсихологічною диференціацією за критерієм «ми/вони».

Очевидно, що праці Вільгельма Вундта і Чезаре Ломброзо однаково вплинули на антропологічну і клінічну парадигми в юридичній психології. При цьому, вундтівський вплив помітний також у біхевіоризмі та когнітивізмі. Окремі біхевіористи так само намагалися рефлексувати в системі ломброзіанських координат

(Haig, 2023). Проте дві важливі парадигми кінця ХХ ст. (екзистенційний гуманізм і соціальний контекстуалізм) намагалися відмежуватися від вундтівської апологетики категорії Volksgeist як «народного духу» (по суті своїй, духу національного) та від ломброзіанського серпегатіонізму й расизму (Aylward, & Cronjé, 2022; Tzanaki, 2022).

Втім, треба зауважити, що на відміну від екзистенційних гуманістів, апологети соціально-контекстуальної парадигми у психології права сприйняли термін «делінквентність». Отже, на початку ХХІ ст. поворот психологів права до рецепції низки засадничих понять і категорій ломброзіанства засвідчив поступове відновлення позицій антропологізму та клініцизму.

Практичне значення дослідження. Дослідження дає змогу визначити структуру та основну проблематику юридичної психології, яка виходить з її генези як окремої галузі знання за впливу наукового доробку загальної психології, соціальної психології, кримінології, юриспруденції, антропології, клінічної психології. Особливий вплив останніх двох визначає постулювання двох основоположних парадигм в психології права.

Перспективи подальших досліджень. Виокремлення та диференціація різних парадигм в юридичній психології дає змогу визначати системні відмінності між різними підходами до вирішення теоретичної та практичної проблематики у сферах психології, кримінології, соціальної психології, права. Так як виникнення антропологічної та клінічної парадигм у юридичній психології характеризує початковий, більш загальний етап її становлення, він є

необхідним для розвитку будь-якого подальшого знання про еволюцію різних моделей юридико-психологічної теорії.

ВСТУП

Італійський правознавець і психолог Гульєльмо Гулотта (нар. 1939) акцентував, що юридична психологія утворює «міст поміж психологією та правом», на всій протяжності котрого відбувається принципова епістемологічна дія – скорочується відстань від феномену соціально-правової поведінки до позитивної юриспруденції. Фундаментальна праця Г. Гулотти «La psicologia giuridica» пропонує вважати означений епістемологічний процес моделюванням специфічного юридико-психологічного способу мислення. Врешті-решт, епістемологія якраз і спеціалізується на розгляді знання як структурно-функціональної моделі, що має зміст, зовнішні та внутрішні елементи, системні зв'язки з іншими абстрактними субстанціями. По суті, епістемологічне бачення Г. Гулотти є імпліцитною парадигмою (Gabriel, 2023). Його визначення ґрунтується на дискурсивних тлумаченнях, генетично близьких ідеям Ганса-Георга Гадамера (1900-2002) (Gadamer, 1975) та Моріса Мерло-Понті (1908-1961) (Merleau-Ponty, 1945). Схожим чином розвивав імпліцитні уявлення про парадигмальні прояви наукових студій також завідувач кафедри історії систем мислення Коллеж де Франс Мішель Фуко (1926-1984) (Foucault, 1994). Проте найбільший внесок в розробку ідей, дотичних тезі про імпліцитну парадигмальність, безсумнівно належить філософу-екзистенціалісту та психологу Мартіну Гайдеггеру (1889-1976). Перші прояви гайдеггерівського бачення парадигмальності психо-

логії та правознавства унаочнюються вже в його дисертації на здобуття ступеня «доктора філософії» із характерним заголовком – «Die Lehre vom Urteil im Psychologismus» («Вчення про судження в психологізмі») (Heidegger, 1914; Heidegger, 1927).

Маємо на увазі передусім трансформацію криміналістичних методів, запровадження революційних інновацій у системі оперативно-розшукової справи. Подібні інноваційні аспекти криміналістичної та судово-експертної діяльності вплинули на якісну ознаку юридичної психології, що домінувала до останнього часу – прикладну орієнтацію дослідницької сфери (Alker, 2022; Reineke, et al., 2023). На противагу класичним юридико-психологічним працям і лекційним курсам XIX – початку XX ст., сфера зацікавлень юридичних психологів останніх десятиліть XX ст. змістилася в напрямках деполітизації і праксеологізації. Юридична психологія почала розглядатися в радикально інакшому епістемологічному полі, що, однак, не виключало превалювання парадигмальності, а навпаки посилювало його (Catello, 2022).

Головною метою дослідження є визначення теоретичних засад формування антропологічної та клінічної парадигм в юридичній психології. Відповідно до мети дослідження був поставлений ряд завдань. По-перше, диференціювати основні підходи до визначення об'єкту та предмету юридичної психології. По-друге, визначити теоретико-методологічні засади формування клінічної парадигми у психології права. По-третє, сформувати основні умови переходу юридико-психологічного знання у соціально-орієнтовану площину в

контексті соціально-антропологічного повороту.

Основною **концепцією** статті є постулювання автором антропологічної та клінічної юридико-психологічних парадигм як теоретичного базису для становлення психології права як окремої галузі знання, а також для формування послідовних парадигм в юридичній психології (біхевіористської, когнітивістської, соціально-контекстуальної).

Науковою проблематикою даного дослідження є визначення чітких критеріїв початку розвитку юридичної науки, як незалежної галузі знання та формування її основних теоретико-методологічних законів в контексті міждисциплінарного розвитку. Відповідно, **дослідницька прогалина**, яка робить це дослідження актуальним – це відсутність систематизованої періодизації розвитку юридичної психології, як окремої галузі. **Авторський науковий внесок** полягає в систематизації наукового юридико-психологічного знання кінця XIX-початку XX століття, зокрема запозиченого в галузях кримінології та загальної психології. Це допомогло виокремити дві першопочаткові парадигми юридичної психології: антропологічну та клінічну, спираючись на ідеї класичних та більш сучасних авторів.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ

Стаття розкриває досліджувану проблематику в контексті парадигмального підходу до історії науки Томаса Семюеля Куна, що дало змогу за основними критеріями наукової парадигми визначити формування окремого юридико-психологічного підходу. Відповідно до цих критеріїв, основоположними для психології права визначені антропологічна та клі-

нічна парадигми, які узагальнюють основні тенденції розвитку юридико-психологічного знання в кінці XIX – на початку XX століття. Для досягнення мети дослідження використовувалися наступні методи: системний, структурно-функціональний та історико-порівняльний.

Системний метод був використаний для встановлення міждисциплінарного взаємозв'язку різних елементів наукового знання, які формують поле досліджень юридичної психології для характеристики закономірностей визначення об'єкту та предмету даної наукової дисципліни.

Структурно-функціональний метод став в нагоді для визначення теоретико-методологічних засад формування перших парадигм в юридичній психології, їхнього зіставлення та визначення основних елементів, а також складових загальнопсихологічних напрямків, які були імплементовані в юридико-психологічну галузь.

Історико-порівняльний метод знадобився для зіставлення історичних передумов, причин появи та розвитку клінічної та антропологічної парадигми у юридичній психології, а також для конкретизації основних історико-соціальних процесів, які впливали на моделювання тогочасних вчень.

Серед актуальних публікацій за останні п'ять років варто відзначити авторів, які займаються проблематикою історичного розвитку юридичної психології (Benítez, 2022; Nevelska-Hordieieva et al., 2021), характеристики клінічної (Millán, 2023; Rose, & Maylea, 2023) та антропологічної (Madadin et al., 2022; Alloul, 2021; Glenney, 2023; Licata, et al., 2021) парадигми.

гм, а також аналізу ідей мислителів, які стоять у витоків юридико-психологічної проблематики (D'amico, 2022; Diriwächter, 2021; Schleim, 2022; Foschi & Romano, 2022; Ciliberti et al., 2018; Di Caterino, 2023; Orlandi, 2023; Orrù, 2023; Staley, 2021; Mayoral, 2023).

Обмеження дослідження. У статті проаналізовані праці дослідників, які вважаються основними теоретиками наукових витоків юридичної психології. Зокрема були використані ідей з праць з експериментальної психології Вундта і соціально-психологічні концепції Ломброзо, а також було проаналізовано висвітлення юридико-психологічної епістемологічної генези більш сучасними науковцями: Робертом Ваймером та Гульєрмо Гуллоттою. Однак стаття детально не розглядає вплив інших парадигм загальної психології на психологію права, зокрема біхевіоризму (ідеї Вотсона та Скіннера) та психоаналізу (Фрейд, Юнг). Таким чином, біхевіористські та психоаналітичні концепції, які можуть бути залучені до проблематики юридичної психології, в даній статті не розглядаються.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перед розглядом розвитку антропологічної та клінічної парадигм в юридичній психології варто виокремити основні критерії визначення конкретного напрямку в психології права в якості наукової парадигми. Спираючись на парадигмальне вчення Томаса Куна, а також на особливості розвитку юридико-психологічного знання можна визначити наступну закономірність: постійними складовими в структурі наукової парадигми як системи переконань в юридичній психології (в першу чергу антропологічній та клінічній) виступа-

ють **такі елементи**: направляюча ідея, принципові цінності, ціннісні установки, специфічні методи та їхня соціальна значущість (Kuhn, 1962). Отож, при розгляді особливостей розвитку юридичної психології, зокрема в контексті доробку мислителів XIX-XX століття, які ляжуть в основу юридико-психологічних парадигм варто звертати увагу на дані показники (критерії).

Обидва класики юридико-психологічної думки (італієць Г. Гуллотта й німець Р. Ваймар) демонструють радикальні розходження в можливих підходах щодо визначення об'єкта, предмета, мети і завдань юридичної психології як науки. Якщо перший схильний включати в юридико-психологічні межі всі питання, що так чи інакше перебувають на академічному перехресті правознавства й психології (Gulotta, 2002), то другий категоричний у своєму погляді на детермінацію юридичної психології студіюванням когнітивних передумов процесу судочинства (Weimar, 2008). Одразу зауважу, що це радикальне розрізнення поміж двома тлумаченнями має надважливе значення для подальшого екскурсу пануючими парадигмами психолого-юридичного знання.

Представником деполітизованого і праксеологізованого юридико-психологічного дискурсу став знаний німецький правник і психолог Роберт Ваймар (1932-2013). Хоча з посеред його принципових студій прийнято виокремлювати працю «Psychologische Strukturen richterlicher Entscheidung» (Weimar, 1996), але також варто акцентувати більше уваги на зосередженій у парадигмальній площині книзі – «Einheit und Vielfalt der

Rechtstheorie» (Weimar, 2008). В останній праці професор юридичної психології Роберт Ваймар активно полемізує з різноманітними групами та школами науковців-юристів про засадничі аспекти «єдності та розмаїття у теорії права». Він підкреслив, що глибинний взаємозв'язок права та психологічних наук повинен розглядатися через призму теорії особистості, звернув увагу вчених на прикладну цінність «нейроповороту» в юридичній діяльності» (Weimar, 2008). Незважаючи на те, що Роберт Ваймар завжди позиціонував себе прибічником континентальної системи права, йому все ж належить визначення юридичної психології як наукового напрямку, що досліджує психологічні особливості прийняття судового рішення. Відтак, Ваймар схиляється до того, аби юридичні психологи вивчали передусім мислення судді та психологічні засади феномену суддівства (Weimar, 2008).

Оцінка Р. Ваймара дозволила адептам праксеологізованої юридичної психології піти набагато далі. В цілому, ваймаріанський підхід показав себе доволі результативним у юридичній науці країн із англосаксонською системою права, де сам по собі правовий прецедентний принцип дозволяє судді не тільки тлумачити, але й творити закон. Отже, послідовники професора Ваймара визначають юридичну психологію науковою дисципліною, зосередженою навколо вивчення суддівської поведінки (передусім мислення та інтепретативних здібностей суддів). (Abdellaoui & Niang 2022; Crow & Goulette, 2022; Berens, et al., 2023).

Справді, авторські підходи Г. Гулотти і Р. Ваймара, що здобули собі достатню кількість академічних прихильників, мають всі

рисни парадигмальності. (Хоча, безсумнівно, для творення цілісної парадигми точно не достатньо монографічної спадщини одного-єдиного науковця). Безперечно, в працях Р. Ваймара парадигмальне бачення юридичної психології має вже експліцитну природу, так як німецький учений приділив багато часу і таланту пошукам «рамки, фреймів, концептів», на які повинні опиратися юридичні психологи для проведення фахового й неупередженого аналізу судочинства (Weimar, 2008). Що цікаво, Р. Ваймар навіть відмовляється від психолого-юридичних оцінок феномену правосуддя на користь судової практики як інституціоналізованого прояву «пошуків істини» (Weimar, 1996). В цьому з ним різко розходиться Г. Гулотта, що бодай імпліцитно, але шукає «рамки осмислення» в усій широкій сфері правосуддя та прагне піддати психолого-юридичному препаруванню навіть сам феномен держави (звісно, цілковито юридичний за своєю сутністю) (Gulotta, 2002).

Марко Єзекія Ломброзо, відомий у літературі як Чезаре Ломброзо (1835-1909), походив із заможної родини єврейського походження. Ще в юнацькі роки він активно цікавився філологією та археологією, згодом зосередив свої студії на медицині. Незважаючи на доволі широку географію студентства, Ч. Ломброзо здобув диплом лікаря на медичному факультеті Павійського університету (1858 р.). Свою кар'єру він розпочав 1859 р. у сфері військової хірургії, що надала майбутньому вченому великий пласт життєвих спостережень. Не дарма в італійському військово-медичному середовищі було розповсюджено твердження про «хірургію» як «школу життя». Саме у сво-

їй практиці Ч. Ломброзо зустрівся з низкою «злочинних» типів особистості, класифікації котрих (звісно, не цілком успішній) він присвятив подальший науковий шлях (Turvey, 2022).

Польова військово-хірургічна робота надала лікарю перманентний доступ до трупів загиблих, внаслідок чого він почав досліджувати елементарні фізико-антропологічні ознаки. Поступово ерудований хірург став залучати до своїх статистичних досліджень й анатомічних порівнянь також поранених бійців. У подальшому він оперував низку злочинців, під час розтину котрих почав збирати відомості про «антропологічні аномалії». (Arford & Madfis, 2022). Зрештою, поняття «аномалія» стало центральним у новонародженій кримінально-психологічній концепції Ломброзо. Відзначу, що фізико-антропологічна «аномалія» Ломброзо в подальшому стала одним із джерел тлумачення «аномалій» у соціальній антропології. На думку італійського лікаря та його послідовників, «аномалія» відображала певну анатомо-фізіологічну невідповідність загальноприйнятому на тій чи іншій території фізико-антропологічному типу людини. Відповідно, носії низки аномалій у лицевій будові, як і загалом у будові черепа, мають визнаватися «злочинними типами особистості» (Jones, 2020; Ciliberti, et al., 2018).

Ломброзіанство визнавало аномаліями не лише специфічні анатомічні риси, але також низку психоемоційних проявів, таких як «вроджена нечутливість», «схильність до афектації», «патологічна брехня». В сучасних умовах доволі неоднозначним видається твердження Ч. Ломброзо з приводу обов'язкової

приналежності до «злочинного типу особистості» осіб із татуваннями. Однак, у подальшому галузь кримінології сприйняла низку методологічних вказівок Чезаре Ломброзо, використовуючи його поняття про «особливі прикмети злочинця».

В 1866 р. Ломброзо перемістив свої акценти на науково-педагогічну роботу, обіймав посаду екстраординарного лектора в своїй альма-матер (Павійський університет). У цей період часу він працював над вивченням проблеми співвідношення геніальності та божевілля, а також опублікував монографію «*L'uomo bianco e l'uomo di colore. Letture sull'origine e le varietà delle razze umane*» (1871). Втім, остання праця дуже швидко перетворилася на політичний символ найбільш радикального расизму, що почало відвертати від самого Ломброзо багатьох демократично налаштованих італійських інтелектуалів (Almeida-Filho, et al., 2023). Тим не менше, сам хірург і викладач наголошував, що не бажає приховувати не тільки своїх суспільно-політичних вподобань, але й радикальних психологічних оцінок тодішнього італійського суспільства (Houck & Siegel, 2010).

Перманентна наукова робота Ломброзо зазнала нової методологічної трансформації, коли у 1871 р. його призначили на посаду директора психіатричної лікарні міста Пезаро. З того часу Ломброзо активізував свою експертну роботу та, що особливо важливо, виступав судовим експертом під час розгляду кримінальних справ (Ashwal, 2021). У процесуальних рамках, Ломброзо виявився одним із перших вчених у галузі ментального здоров'я, що професійно займався визначенням осудності зви-

нувачених у скоєнні злочинів. Окрім того, лікар та вчений уперше поставив питання перед правоохоронними органами про перетворення судово-медичної експертизи на обов'язковий елемент кримінального слідства (Ciliberti, et al., 2020).

Наукові публікації Ломброзо з питань діагностики, статистичної оцінки та лікування шизофренії, епілепсії, маніакальних станів, а також адикцій (передусім алкоголізму) виявилися фундаментом для зародження італійської школи кримінології (відома також як «антропологічна школа кримінального права») (Freire, et al., 2022). Знаковою стала публікація в 1876 р. першого видання монографії Ломброзо «L'Uomo delinquente» (Lombroso, 1876).

Заголовок програмної книги ломброзіанства означає буквально «людина-порушник». Автор зосередив свої рефлексії навколо власної теорії про вроджені кримінальні схильності людей (delinquente nato – вроджена делінквентність). Він типологізував так званих вроджених злочинців, випадкових злочинців, емоційних злочинців (Gonzalez-Tapia, et al., 2017). Особливої уваги заслуговує також поняття «криміналоїд», що в системі координат Ч. Ломброзо визначає людину, схильну використовувати злочинні методи задля досягнення високого положення в суспільстві. Однак, така людина не проявляє дегенеративних схильностей, ідентичних іншим типам вроджених злочинців (Knepper, 2022; Di Caterino, 2023).

Того ж таки 1876 р. Ломброзо був обраний професором судової медицини та соціальної гігієни Туринського університету. Після

низки нових програмних монографій, у 1896 р. дослідник став також професором психіатрії, а з 1906 р. рахувався на посаді «професора кримінальної антропології» (Ashwal, 2021). Відповідно, доробок Чезаре Ломброзо вплинув не тільки на зародження і структурування кримінальної антропології як окремої дисципліни, але й на інституціоналізацію нового напрямку. Кафедра кримінальної антропології Туринського університету виявилася найголовнішим осередком юридико-психологічних студій на межі XIX-XX ст. (Sylvester, 2022).

Незважаючи на широту наукових інтересів, новаторські підходи та щире зацікавлення проблемами психіатричного обґрунтування феномену злочинності, погляди Ломброзо перебували під пильною увагою опонентів-раціоналістів. Ломброзіанство зазнавало нещадної критики з боку ліберально-демократичних теоретиків, хоча і підтримувалося рядом політиків націонал-консервативного спрямування (говорю тут не тільки про тодішнє Італійське королівство, але й про інші європейські держави, де дискусії з приводу кримінології та пенології ставали все більш запеклими). Врешті-решт, ідеї Ломброзо були остаточно піддані осуду як расистські, так як використовувалися німецькими нацистськими авторами в 1930-1940-х рр (Maxwell, 2022). Окрім того, не слід забувати, що ломброзіанство потерпіло наукову поразку в протистоянні потужним соціалістичним концепціям, надзвичайно поширеним в Італії та Франції в середині XX ст (Cullen & Gilbert, 2013).

З іншого боку, на думку Вільгельма Вундта, право є проявом субстанції

«народного духу» (Volksgeist), а отже, напрям психології права повинен знаходитися в річизці *Völkerpsychologie*. Сьогодні цей напрямок можна асоціювати з предметним полем етнічної психології (або, ширше, етнокультурної психології). Фундатор академічної психології та психофізіології Вундт переконував, що в основі психологічних засад правової свідомості полягає діалектичний процес руху суспільства назустріч публічним інституціям (передусім державі) та динамічного зближення публічних інституцій (головним чином, держави) зі суспільством (Jüttemann, 2023). Початково місцем взаємодії «держави» і «суспільства» теоретик вбачав якраз суспільну мораль. Однак, на завершальному етапі своєї діяльності, Вундт почав частіше звертатися до категорій правової свідомості та усвідомлення правових норм. Відповідно, суспільна мораль виконувала базисні функції для правової свідомості. З іншого боку, завдання державного апарату, на думку Вундта, полягає в структуруванні правової свідомості та контролі над мораллю. Будь-яка держава може бути визнаною успішною тільки тоді, коли вона зосереджено працює на консервації традиційних форм суспільної моральності. Саме в площині моралі Вундт вбачає побутування соціальних, економічних і політичних традицій (Rodax, et al., 2023).

Організуючи низку солідних психофізіологічних студій, Вундт отримав можливість критикувати ключові прояви вищої нервової діяльності людини. З огляду на їхнє превальвання в площині індивідуальної психології, Вундт першим обґрунтував наявність соціально-психологічних емоцій (Wundt, 1880) та,

особливо, соціально-психологічних установок (Fierro & de Freitas Araujo, 2020). Водночас, йому належить спроба культурно-історичного аналізу морально-правових установок низки європейських етнокультурних груп, серед яких автор постійно виокремлював «германців» як сукупність германомовних народів. Врешті-решт, праці Вільгельма Вундта справили визначальний вплив на зародження контрверсійних націоналістичних теорій серед патріотично налаштованих німецьких інтелектуалів (Jovanović, 2021).

Вільгельм Вундт, автор «Психології народів» («*Völkerpsychologie*») у десяти томах, зробив найбільший внесок у сфери загальної та соціальної психології особливо психології мас і спільнот. Обґрунтувавши засади інтроспективної психології, а також розробивши найперші методологічні схеми для досліджень, Вундт немало уваги присвячував психологічним засадам людської волі, а також проблемам моральної відповідальності за скоєні вчинки (в тому числі, йшлося про правові проступки) (Anduaga, 2023). Вслід за німецькими філософами-ідеалістами І. Кантом і Г.-В.-Ф. Гегелем, психолог Вундт розглядав право як систему загальнообов'язкових норм, встановлених і санкціонованих державою; породженням суспільної моралі (Wundt, 1904). Отже, для того, щоб осмислити психологію правових відносин, на думку Вундта, слід було би спочатку визначити засади еволюції моралі.

Авторський напрямок *Völkerpsychologie* дозволив Вундту звернутися до культурно-історичного детермінізму відмінностей виховання та суспільної моралі в різних етнокультурних групах (Kim & Kim, 2023). Відтак, за-

вдяки Вундту юридична психологія вже невдовзі набула соціальної специфіки, що зорієнтувала adeptів клінічної парадигми в бік кримінологічних та соціально-психіатричних студій, тоді як перші adeptи антропологічної парадигми перебували в соціологічній науково-дослідній площині.

ОБГОВОРЕННЯ

В оцінці понять «норма» і «патологія», найбільш комплексними та інтегративними парадигмами є антропологічна та клінічна. Саме вони впродовж XIX-XX ст. спершу імпліцитно, а від другої половини XX ст. вже цілком експліцитно, визначили теоретичні засади для психолого-юридичних студій, незалежно від інтерпретації дослідницького предмета відповідної дисципліни. Втім, перш ніж переходити до подальшої реконструкції сучасного стану обох парадигм, потрібно з'ясувати семантичні риси поняття «парадигма», філософські критерії «парадигм», розтлумачити похідне від «парадигми» поняття «парадигмальність», а також охарактеризувати історичні шляхи становлення ключових парадигм у тісному зв'язку з іншими напрямками філософії та психології права (Aylward & Cronjé, 2022). При цьому, треба пам'ятати: джерелом для появи психології права в умовах процесу диференціації дисциплін середини XIX ст., стала філософія права. В контексті юридичної психології, надзвичайно важливим залишається і той факт, що психологія та соціологія права не тільки мали спільне коріння, але й початково розвивалися в єдиному теоретико-методологічному річищі (Davey, 2022).

Втім, незважаючи на багато ультраконсервативних тенденцій, покладених у фунда-

мент нормально-наукової фази як детермінованого парадигмою періоду, саме в цій фазі вчені займаються різною «збиральницькою» діяльністю, а також проявляють своє мистецтво дедуктивного розумування. В рамках парадигми та на її основі, з посиланнями суто на її цінності та супутні факти, здійснюється робота з уточнення теорій, накопичення знань, вдосконалення методичного забезпечення. Така догматизація та ритуалізація авторитетів, яку зберігає кожна наукова парадигма, має неабияку вагу для стимулювання освітнього процесу. В будь-якому разі, викладання має історичну схильність до парадигмальної зумовленості, оскільки кожна діяльність з накопичення фактів вимагає системного шаблону, що успішно реалізовується саме науковою парадигмою (Kuhn, 1961).

Втім, наукові звершення («наукові революції») завжди є наслідком незгоди з авторитетами (за Т. С. Куном), а також з'являються в результаті посилення конкурентного потенціалу в академічному середовищі. Відтак, аби зародилося справедливе прагнення не погоджуватися з авторитетом попередників і сучасників, скептичний академічний учений мусить відкинути засадничі для пануючої наукової парадигми цінності, факти, методи тощо. При цьому, це прагнення так само реалізується за підсумком «збиральницької» роботи з накопичення фактів і відомостей (Hilton, et al., 2023).

Названий мною «збиральницьким» процес безперервного накопичення фактів, притаманний «нормальній науці» поступово трансформується в дуалізм збирання фактів-підтверджень наукової парадигми та фактів-

аномалій, орієнтованих на опозицію науковій парадигмі. Наслідком перенакопичення фактів -аномалій якраз і є «наукова криза». Як і домінування тих чи інших наукових парадигм, наукові кризи є періодичними та обов'язковими для історії людства. З цим твердженням важко дискутувати, але, водночас, треба відзначити потребу кращої хронологічної адаптації філософсько-наукознавчих побудов з приводу «наукових криз» із більш широкими кризами – соціально-економічними, соціально-культурними, соціально-політичними. Зрештою, наукова криза неможлива без детермінуючої її саму суспільної кризи з усіма супроводжуваними елементами – руйнуванням традиційного соціального ставлення до авторитетів, знищенням традиційних соціальних і, вужче, політичних та правових інститутів, принципів ринкових відносин (Krüger, 2021; Francq, et al., 2023).

Так чи інакше, але твердження, начебто кожна наукова криза є простим наслідком колекціонування аномалій у тій чи іншій сфері не відповідає реаліям усупільнення наукової діяльності, в яких суспільство ґрунтується на науці, тоді як наука виступає формою не тільки соціального контролю, але й контролю над суспільством.

Як зауважувалося, направляюча ідея (чи група таких ідей) є метою наукової парадигми, що коротко анує перспективні дослідження. Послугуючись термінологією неокантіанця Вільгельма Віндельбанда (1848-1915), у змісті цього поняття закладено «ідеографічну» складову юридичної психології. Продовженням парадигмальної ідеографії виступають принципові цінності, що не є па-

рафразом звичного набору етичних або моральних правил, але виконують роль галузевих цінностей, безпосередньо пов'язаних із державою та правом (Windelband, 1904; Goldberg, 2023). Саме так генеруються ціннісні установки, що мають імперативну природу та визначають безпосереднє коло наукових зацікавлень адепта парадигми. Досягнення установлених завдань стає можливим завдяки специфічним методам. Тут зауважу, що концепт «специфічних методів» означає не стільки існування якихось партикулярних методичних підходів і прийомів пізнання, скільки спосіб (часто герменевтичний, рідше – феноменологічний) інтерпретації вже існуючих методологем. Натомість елемент «соціальної значущості» означає прийняття всіх попередніх концептів (від направляючої ідеї до специфічних методів) певним соціально-активним колом науковців (Bonifaci, 2023). Зрештою, як відомо, саме ті наукові дисципліни стають «модними» в суспільстві, адепти котрих демонструють найбільше суспільної активності та частіше схильні заявляти про себе в інформаційному просторі. Безперечно, такі заявки, як і феномен соціальної моди, не обов'язково свідчать про справді важливу роль такої дисципліни. В цьому контексті, мірила впливу та якості радикально диференційовані.

Ряд сучасних досліджень розглядає антропологізм та клініцизм як окремі напрямки, радше ніж конституюючі парадигмальні підходи всередині юридичної психології. Наукові праці розглядають впливи антропології та клініцизму на психологію права, без прямої інтеграції цих двох напрямків, описуючи їх окремо. Антропологія та клінічна психологія розг-

лядаються суто як відокремлені дисципліни, що опосередковано впливали на розвиток психології права уже після її становлення, як окремої дисципліни (Glenney, 2023; Madadin et al., 2022; Chieffo, 2023). Натомість дана стаття присвячена детальному обґрунтуванню впливу антропологізму та клініцизму на формування предмету юридичної психології та загального її становлення.

ВИСНОВКИ

Історія юридичної психології на початковому етапі тісно пов'язана з діяльністю двох високоерудованих лікарів – Вільгельма Вундта (1832-1920) і Чезаре Ломброзо (1835-1909). Саме наявність в обох університетських дипломів і наукових ступенів за спеціальністю «медицина» дозволяє справедливо визначити першу парадигму психології права як «клінічну». Водночас, не слід забувати, що першою спеціалізацією В. Вундта була фізіологія (Diriwächter 2021), а Ч. Ломброзо спочатку був хірургом, а згодом викладав і практикував психіатрію (Ashwal, 2021). Однак, В. Вундт наприкінці життя повністю перейшов у галузь етнокультурної психології, започаткувавши крос-культурні студії та постулюючи цінності ідеології націоналізму, тоді як Ч. Ломброзо після 1876 р. зосередився на понятійному апараті так званої «кримінальної антропології». Його адепти досі титулюють італійську школу кримінології як «антропологічну школу кримінального права», що в контексті інтеграції антропологічної та клінічної парадигм юридичної психології видається доволі прикметним фактом (Ortù, 2023).

Наукова парадигма має тенденцію до злиття з догматизованою системою переко-

нань, що розкривається низкою загальноприйнятих і науково обґрунтованих соціокультурних цінностей, методологічних підходів та гносеологічних прийомів, шаблонних технік студіювання наукової проблеми, повторюваними практиками соціалізації наукової спільноти (Kuhn, 1961), а також закономірною соціо-психологічною диференціацією за критерієм «ми/вони».

Очевидно, що праці Вільгельма Вундта і Чезаре Ломброзо однаково вплинули на антропологічну і клінічну парадигми в юридичній психології. При цьому, вундтівський вплив помітний також у біхевіоризмі та когнітивізмі. Окремі біхевіористи так само намагалися рефлексувати в системі лоброзіанських координат (Haig, 2023). Проте дві важливі парадигми кінця XX ст. (екзистенційний гуманізм і соціальний контекстуалізм) намагалися відмежуватися від вундтівської апологетики категорії *Volksgeist* як «народного духу» (по суті своїй, духу національного) та від ломброзіанського сегрегаціонізму й расизму (Aylward, & Cronjé, 2022; Tzanaki, 2022).

Втім, треба зауважити, що на відміну від екзистенційних гуманістів, апологети соціально-контекстуальної парадигми у психології права сприйняли термін «делінквентність». Отже, на початку XXI ст. поворот психологів права до рецепції низки засадничих понять і категорій ломброзіанства засвідчив поступове відновлення позицій антропологізму та клініцизму.

Практичне значення дослідження. Дослідження дає змогу визначити структуру та основну проблематику юридичної психології, яка виходить з її генези як окремої галузі

знання за впливу наукового доробку загальної психології, соціальної психології, кримінології, юриспруденції, антропології, клінічної психології. Особливий вплив останніх двох визначає постулювання двох основоположних парадигм в психології права.

Перспективи подальших досліджень.

Виокремлення та диференціація різних парадигм в юридичній психології дає змогу визначати системні відмінності між різними підходами до вирішення теоретичної та практичної проблематики у сферах психології, кримінології, соціальної психології, права. Так як виникнення антропологічної та клінічної парадигм у юридичній психології характеризує початковий, більш загальний етап її становлення, він є необхідним для розвитку будь-якого подальшого знання про еволюцію різних моделей юридико-психологічної теорії.

References :

- Abdellaoui, S., & Niang, A. (2022). The bias in judgement: When «naïve» knowledge challenges expert knowledge in criminal trials. *The Journal of Forensic Practice*, 24(2), 111-122. <https://doi.org/10.1108/jfp-06-2021-0035>
- Alker, Z. (2022). Gender and the commission of violent street robbery in Liverpool, 1850-1870. A historic criminology approach. *Journal of Criminal Justice*, 102000. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2022.102000>
- Alloul, J. (2021). «Traveling habitus» and the new anthropology of class: Proposing a transitive tool for analyzing social mobility in global migration. *Mobilities*, 16(2), 178-193. <https://doi.org/10.1080/17450101.2021.1885833>
- Almeida-Filho, N., de Jesus Mari, J., & Kieling, C. (2023). A narrative historical review of psychiatric epidemiology in Brazil: Focus on social and cultural determinants of mental health. *SSM - Mental Health*, 100212. <https://doi.org/10.1016/j.ssmmh.2023.100212>
- Anduaga, A. (2023). *Völkerpsychologie* as a field science: José miguel de barandiarán and basque ethnology. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 1(60), 1-20. <https://doi.org/10.1002/jhbs.22258>
- Arford, T., & Madfis, E. (2022). Whitewashing criminology: A critical tour of cesare lombroso's museum of criminal anthropology. *Critical Criminology*, 30(3), 403-427. <https://doi.org/10.1007/s10612-021-09604-x>
- Ashwal, S. (2021). *Child neurology: Its origins, founders, growth and evolution*. Elsevier Science & Technology Books. 1172 p. <https://doi.org/10.1016/C2019-0-01232-0>
- Aylward, R. C., & Cronjé, J. C. (2022). Paradigms extended: how to integrate behaviorism, constructivism, knowledge domain, and learner mastery in instructional design. *Educational Technology Research and Development*, 70(2), 503-529. <https://doi.org/10.1007/s11423-022-10089-w>
- Benítez, S. M. (2022). En los márgenes de la normalidad: Los niños varones en la revista de criminología, psiquiatría y medicina legal (1914-1927). *Asclepio*, 74(2). <https://doi.org/10.3989/asclepio.2022.28>
- Berens, K. A., Bruer, K. C., Schick, K. D., Evans, A. D., & Price, H. L. (2023). A taxonomy of groomer profiles: Comparisons of in-person, online, and mixed groomers through the examination of Canadian judicial decisions. *Child Abuse & Neglect*, 145, 106407. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106407>
- Bonifaci, J. P. (2023). Epistemología y psicología en el neokantismo temprano de Wilhelm Windelband. *Kriterion: Revista De Filosofia*, 64(154), 49-73. <https://doi.org/10.1590/0100-512x2023n15403jpb>
- Catello, R. (2022). Who gave historical criminology a name? A history of 20th-century historical criminology. *Journal of Criminal Justice*, 85, 101954. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2022.101954>
- Chieffo, D. P. R. (2023). Un nuovo paradigma: impressioni sulla clinica contemporanea. *Ricerche di psicologia*, 4, 53-59. <https://doi.org/10.3280/rip2022oa15715>
- Ciliberti, R., Monza, F., De Stefano, F., & Licata, M. (2018). The trial of the skull studied by the founder of Criminal Anthropology: The war of the Lombroso Museum. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 59, 13-15. <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2018.07.011>
- Ciliberti, R., Tesi, C., Tosi, A., & Licata, M. (2020). About two cases of anthropophagy (1901, 1902). Forensic psychopathological diagnosis of the early twentieth century. *La Revue de Médecine Légale*, 11(3), 116-121. <https://doi.org/10.1016/j.medleg.2019.12.001>
- Crow, M. S., & Goulette, N. (2022). Judicial diversity and sentencing disparity across U.S. district courts. *Journal of Criminal Justice*, 82, 101973. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2022.101973>
- D'amico, J. (2022). J.-K. huysmans with Wilhelm Wundt: Ennui, or a mind-body problem. *Nineteenth-Century French Studies*, 51(1-2), 136-152. <https://doi.org/10.1353/ncf.2022.0019>
- Davey, K. (2022). What is Kuhn's Problem? *Epistemology & Philosophy*

- of Science, 59(4), 111-125. <https://doi.org/10.5840/eps202259461>
- Di Caterino, A. (2023). Lombroso's criminal face across physiognomy and semeiotics. *Chinese Semiotic Studies*, 19(3), 429-441. <https://doi.org/10.1515/css-2023-2013>
- Diriwächter, R. (2021). Remembering Wilhelm Wundt and the second leipzig school of psychology. *Human Arenas*, 4(1), 5-19. <https://doi.org/10.1007/s42087-020-00158-y>
- Fierro, C., & de Freitas Araujo, S. (2020). A case for a philosophical history of psychology: An interview with saulo de freitas araujo at the centenary of the death of Wilhelm Wundt (1832-1920). *Human Arenas*, 4(1), 64-73. <https://doi.org/10.1007/s42087-020-00165-z>
- Foucault, M. (1994). *The order of things: An archaeology of the human sciences*. New York: Vintage Books. XXIV + 387 p. https://monoskop.org/images/a/a2/Foucault_Michel_The_Order_of_Things_1994.pdf
- Franco, A., Saumitou-Laprade, P., Vernet, P., & Billiard, S. (2023). A paradigm shift, or a paradigm adjustment? The Evolution of the Oleaceae Mating System as a Small-Scale Kuhnian Case Study. *The Quarterly Review of Biology*, 98(2), 61-83. <https://doi.org/10.1086/725275>
- Freire, E. S., Rocha, A. C., Tasca, V. S., Marnet, M. M., & Moreira-Almeida, A. (2022). Testing alleged mediumistic writing: An experimental controlled study. *Explore*, 82-87. <https://doi.org/10.1016/j.explore.2020.08.017>
- Foschi, R., & Romano, A. (2022). Rewriting Wundtian psychology: Luigi credaro and the psychology in rome. *History of Psychology*, 25(4), 342-366. <https://doi.org/10.1037/hop0000219>
- Gabriel, R. (2023). Epistemic cultural constraints on the uses of psychology. *New Ideas in Psychology*, 68, 100986. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2022.100986>
- Gadamer H.G., (1975) *Truth and Method* (J. Weinsheimer and D. G. Marshall, trans.). London: Continuum Publishing Group. XXVI+637 p. https://www.academia.edu/104070730/Truth_and_Method_by_Hans_Georg_Gadamer
- Glenney, B. (2023). David Howes, Sensorial Investigations: A History of the Senses in Anthropology, Psychology, and Law. *Social History of Medicine*, 38(1), 175-177. <https://doi.org/10.1093/shm/hkad103>
- Goldberg, N. (2023). Kantian views of empirical truth. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Philosophia*, 23-31. <https://doi.org/10.24193/subbphil.2023.1.02>
- Gonzalez-Tapia, M. I., Obsuth, I., & Heeds, R. (2017). A new legal treatment for psychopaths? Perplexities for legal thinkers. *International Journal of Law and Psychiatry*, 54, 46-60. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2017.04.004>
- Cullen, F. T., & Gilbert, K. E. (2013). Chapter 2 - Criminal justice theories and ideologies. In *Reaffirming rehabilitation* (2th ed.). Barre;
- Anderson imprints. p. 17-27 <https://doi.org/10.1016/B978-1-4557-3130-5.00002-7>
- Gulotta, G. (2002). *Elementi di psicologia giuridica e di diritto psicologico*. Milan: Giuffrè. XVII+1428 p. https://shopagenzie.giuffre.it/media/estratti/ESTRATTO_024209062.pdf
- Haig, B. D. (2023). Realism, behaviorism, and psychological theory. *Psychological Inquiry*, 34(4), 261-266. <https://doi.org/10.1080/1047840x.2023.2274376>
- Heidegger, M. (1914). *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus: Ein kritisch-positiver Beitrag zur Logik*. Leipzig: Barth viii+110 p.
- Heidegger, M. (1927). *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 450 p. https://archive.org/details/sein_und_zeit/mode/lup
- Hilton, G. M., Bhuller, Y., Doe, J. E., Wolf, D. C., & Currie, R. A. (2023). A new paradigm for regulatory sciences. *Regulatory Toxicology and Pharmacology*, 145, 105524. <https://doi.org/10.1016/j.yrtph.2023.105524>
- Houck, M. M., & Siegel, J. A. (2010). *Fundamentals of forensic science*. (2nd ed.) Amsterdam: Elsevier Science & Technology Books. 661 p. <https://digitalcommons.usf.edu/books/83>
- Jones, D. (2020). What makes a criminal? *New Scientist*, 247(3290), 42-45. [https://doi.org/10.1016/s0262-4079\(20\)31213-6](https://doi.org/10.1016/s0262-4079(20)31213-6)
- Jovanović, G. (2021). How psychology repressed its founding father Wilhelm Wundt. *Human Arenas*, 4(1), 32-47. <https://doi.org/10.1007/s42087-021-00186-2>
- Jüttemann, A. (2023). Reconstruction of Wilhelm Wundt's last residence in saxony and the search for subsequent use as a research institute, fellowship house, or museum of psychotechnics. *History of Psychology*, 26(3), 277-278. <https://doi.org/10.1037/h0101916>
- Kim, U., & Kim, J. (2023). Understanding the software of the mind, self and culture: The scientific foundation of indigenous and cultural psychology. *Psychology and Developing Societies*, 35(2), 347-391. <https://doi.org/10.1177/09713336231185203>
- Knepper, P. (2022). Being the first: women and the memory of san josé police school 1930-1964. *Journal of criminal justice*, 85, 102005. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2022.102005>
- Krüger, O. (2021). From an Aristotelian ordo essendi to relation: Shifting paradigms in the study of religions in the light of the Sociology of Knowledge. *Numen*, 69(1), 61-96. <https://doi.org/10.1163/15685276-12341633>
- Kuhn, T. S. (1961). The Function of Dogma in Scientific Research. A. C. Crombie (ed.). *Scientific Change (Symposium on the History of Science)*, University of Oxford. pp. 347-369.
- Kuhn, T. S. (1962). *The structure of scientific revolutions*. International Encyclopedia of Unified Science (Vol. 2, No. 2). University of Chicago Press. xvii+210 p.
- Licata, M., Larentis, O., Tesi, C., Fusco, R., Tonina, E., & Ciliberti, R.

- (2021). Five brains of alienated criminals. Neurological investigations of early twentieth century criminal anthropology. *L'Encéphale*. <https://doi.org/10.1016/j.encep.2021.08.004>
- Lombroso, C. (1871). *L'uomo bianco e l'uomo di colore. Letture sull'origine e le varietà delle razze umane*. Padova: Tip. F. Sacchetto. 213 p. https://archive.org/details/bub_gb_nXppzBTEFU8C/page/n3/mode/2up
- Lombroso, C. (1876). *L'uomo delinquente: studiato in rapporto alla antropologia, alla medicina legale ed alle discipline carcerarie*. Milano: Hoepli. 255 p. <https://archive.org/details/luomodelinquente00lomb/page/254/mode/2up>
- Madadin, M., Siddique, N., Waris, A., Khan, M. A., Albarbari, H. S., Atreya, A., Sabri, I., Owaidah, S. F., & Menezes, R. G. (2022). Research trends in forensic anthropology: A bibliometric analysis. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 86, 102305. <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2022.102305>
- Maxwell, A. (2022). Eugenics and photography in Britain, the USA and Australia 1870-1940. *Studies in History and Philosophy of Science*, 92, 71-85. <https://doi.org/10.1016/j.shpsa.2022.01.005>
- Mayoral, J. V. (2023). The Normal and the Revolutionary: Kuhn's Conversations with Rorty. *International Studies in the Philosophy of Science*, 36(2), 105-120. <https://doi.org/10.1080/02698595.2023.2248546>
- Merleau-Ponty, M. (1945). *Phénoménologie de la perception*. Paris: Éditions Gallimard. 528 p. https://monoskop.org/images/8/8f/Merleau-Ponty_Maurice_Phenomenologie_de_la_perception_1976.pdf
- Millán, J. D. (2023). «My opponent prof. W.»: The debate between Wilhelm Wundt and Adolf Horwicz in the beginning of physiological psychology (1872-1879). *History of Psychology*, 27(1), 24-53. <https://doi.org/10.1037/hop0000246>
- Nevelska-Hordieieva, O., Kachurova, S., & Voitenko, D. (2021). History of the regulatory field in philosophical and legal context history of the regulatory field in philosophical and legal context. *Revista Notas Historicas Y Geograficas*, 26, 68-94.
- Orlandi, F. (2023). Reassessing the legacy of Cesare Lombroso: Criminal anthropology in the expert testimony of Mario Carrara, 1910-1930. *Forensic cultures in modern europe*, 147-168. <https://doi.org/10.7765/9781526172358.00011>
- Orrù, A. (2023). Paolo Marzolo and Cesare Lombroso: A semiotic-medical inheritance between word, sounds, and face. *Chinese Semiotic Studies*, 19(3), 403-427. <https://doi.org/10.1515/css-2023-2012>
- Reineke, R. C., Soler, A., & Beatrice, J. (2023). Towards a forensic anthropology of structural vulnerability. *Forensic Science International: Synergy*, 6, 100332. <https://doi.org/10.1016/j.fsisy.2023.100332>
- Rodax, N., Mihalits, D. S., & Valsiner, J. (2023). Wundt's logic: Old resource for new ideas. *Theory & Psychology*, 33(5), 642-660. <https://doi.org/10.1177/09593543231176542>
- Rose, M., & Maylea, C. (2023). The case for implementing legal clinical supervision within legal practice, and recommendations for best practice. *Griffith Law Review*, 32(3), 259-285. <https://doi.org/10.1080/10383441.2023.2260731>
- Schleim, S. (2022). Stable consciousness? The «hard problem» historically reconstructed and in perspective of neurophenomenological research on meditation. *Frontiers in Psychology*, 13, 914322. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.914322>
- Staley, R. (2021). Sensory studies, or when physics was psychophysics: Ernst Mach and physics between physiology and psychology, 1860-71. *History of Science*, 59(1), 93-118. <https://doi.org/10.1177/0073275318784104>
- Sylvester, J. (2022). *Verismo's dramatised deviants: Lombroso's criminal anthropology in toska*. *Cambridge Opera Journal*, 1-24. <https://doi.org/10.1017/s0954586722000222>
- Tzanaki, D. (2022). Libido, psychic eugenics and abnormality. *Fascism*, 11(2), 291-314. <https://doi.org/10.1163/22116257-bja10044>
- Turvey, B. E. (2022). *Criminal profiling an introduction to behavioral evidence analysis* (5th edit.). Cambridge: Academic Press. 892 p. <https://doi.org/10.1016/C2017-0-03508-5>
- Weimar, R. (1996). *Psychologische Strukturen richterlicher Entscheidung*. Stämpfli Verlag. XIII+221 p.
- Weimar, R. (2008). *Einheit und Vielfalt der Rechtstheorie*. Berlin: Duncker & Humblot. 725 p. <https://www.duncker-humblot.de/files/media/leseproben/9783428518401.pdf>
- Windelband, W. (1904). *Geschichte und Naturwissenschaft*. Strassburg: Heitz. 27 p. <https://archive.org/details/geschichteundnat01wind>
- Wundt, W. M. (1880). *Grundzüge der physiologischen Psychologie* (2th. ed.). Leipzig: W. Engelmann. 870 p. <https://archive.org/details/grundzgederphy00wund/page/870/mode/2up>
- Wundt, W. (1904). *Völkerpsychologie: eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*. Leipzig: Wilhelm Engelmann. 693 p. <https://archive.org/details/vlkerpsycholog11wund/page/n5/mode/2up>

Viktoriia Petrushenko

Doctor of Science in Medicine, Professor, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya (Ukraine)

THEORETICAL BASIS OF ANTHROPOLOGICAL AND CLINICAL PARADIGMS IN LEGAL PSYCHOLOGY

ABSTRACT

Background. The end of the 19th century marks the beginning of the formation of legal psychology as a separate scientific field, in particular, due to the development of clinical and experimental directions in psychology. The implementation of knowledge from these areas gradually contributed to the formation of two legal-psychological paradigms: clinical and anthropological.

Objective. To determine the theoretical foundations of the formation of anthropological and clinical paradigms in legal psychology, in particular their inherent ideas, theories and concepts.

Methods. The structural-functional method was used with the objective of determining the main theoretical foundations of the formation of anthropological and clinical paradigms in legal psychology. The historical-comparative method helped to differentiate conditions that are relevant to the process of legal-psychological paradigm formation. The systematic method made it possible to apply the principles of a paradigmatic approach to the development of science by T. S. Kuhn to the evolution of legal and psychological knowledge.

Results. The article indicates the interpretation of the object and subject of legal psychology research and differentiates the understanding of its theoretical foundations by representatives of anthropology and clinicism. It also specifies the influence of behaviorism and cognitivism on the development of the first legal and psychological paradigms. The article examines the influence of such theorists as C. Lombroso, W. Wundt, G. Gulotta and R. Weimer on the formation of the theoretical foundations of legal psychology and also on the emergence of the first scientific paradigms.

Conclusions. The basic principles of Lombroso's clinical and criminological teaching contributed to the emergence of the first paradigm in the legal psychology –

clinical psychology. Meanwhile, the teachings and ideas of Wilhelm Wundt, who oriented representatives of clinicism to move in a socio-psychological direction will contribute to the change of clinical orientation to anthropological one in the future and to the formation of the existential humanism and social contextualism in legal psychology.

Key words: *legal psychology, paradigm, anthropological paradigm, clinical paradigm.*

How to cite (як цитувати):

Petrushenko, V. (2024). THEORETICAL BASIS OF ANTHROPOLOGICAL AND CLINICAL PARADIGMS IN LEGAL PSYCHOLOGY. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 10(6), 31–55. <https://doi.org/10.31108/1.2024.10.6.2> [in Ukrainian]

Петрушенко, В. (2024). ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ ПАРАДИГМ У МЕЖАХ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ. *ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС*, 10(6), 31–55. <https://doi.org/10.31108/1.2024.10.6.2>

Дата отримання статті: 03.02.2024

Дата рекомендації до друку: 15.05.2024

Дата оприлюднення: 30.06.2024